

3.Серьожникова Р.К. Креативна само актуалізація як детермінанта формування творчого педагогічного потенціалу викладача//Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: Педагогіка, психологія і соціологія. - Донецьк, вип. 1, 2007.- с.8 -14

4.Серьожникова Р.К Майбутній педагог в просторі творчого розвитку. Монографія. - Донецьк, 2006. – с.427

5.Сластенин В.А., Подымова Л.С. Педагогика: инновационная деятельность. – М.: ИЧП Изд-во «Магистр», 1997. – 224с.

6.Франкл В. Человек в поисках смысла. – М., 1990. – 364 с.

УДК 378

Чумак Н.Й.

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ
ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА, СЛУХАЧА В ПРАКТИЦІ ПЕРЕПІДГОТОВКИ ТА
ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ СПЕЦІАЛІСТІВ ПЕНІТЕНЦІАРНИХ УСТАНОВ
ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Національна система освіти, яка на сучасному етапі зорієнтована на світові орієнтири та сучасні концепції навчання, відмовляється від догм, негуманних принципів діяльності, застарілих організаційно-методичних прийомів, способів і форми роботи.

Цитуючи Державну національну програму "Освіта", зауважу, що "система освіти" - найважливіша ланка виховання громадян Української держави, формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного, морального здоров'я, забезпечення пріоритетності розвитку людини [1].

Основним методологічним орієнтиром сучасної національної педагогіки є положення, згідно з яким для сучасного суспільства буде характерний тип людини, в особистості якої сформоване активне позитивне становлення до планети Земля, до Вітчизни, до людства, до іншої людини і до самої себе, до праці, до власності, до сім'ї, до надбань матеріальної і духовної культури [2], тому що така людина творчо поєднуватиме особисті інтереси з інтересами суспільства й інших людей, зможе правильно визначати життєві орієнтири, цілеспрямовано працюватиме над формуванням і розвитком власної особистості.

На розв'язання цих та ряду інших актуальних проблем сучасної освіти в Україні спрямовують нас Закон України "Про освіту", Державна національна програма "Освіта" (Україна ХХІ ст.), які розглядають гуманізацію і демократизацію національної освіти як найважливіші принципи її реформи [3]. Ці принципи - це встановлення суб'єкт-суб'єктних взаємин у навчальному процесі, відмову від традиційних методів роботи, збагачення процесуального компоненту гуманними та демократичними прийомами, способами та формами навчально-пізнавальної діяльності [4]. Серед основних тенденцій розвитку світової освіти є:

- орієнтація на цінність особистості людини, її гідність, бо "У культурі гідності діти, люди похилого віку та люди з відхиленнями - святі [5];

- перехід від переважно інформативних форм і методів навчання до активних з використанням елементів проблемності;

- перенесення акценту з навчальної діяльності викладача-педагога на пізнавальну діяльність слухача.

Безумовно, традиційні методи навчання не створюють достатніх умов для виникнення суб'єкт-суб'єктних навчальних взаємин між викладачем і слухачем та між слухачами. Це можливе шляхом застосування активних форм та методів навчання, бо саме вони спрямовані на розвиток творчого мислення у слухачів, почуття ними власного "Я", формування у них мотивації навчально-пізнавальної діяльності.

Виокремлюють, як відомо імітаційні та не імітаційні активні методи навчання. Заняття з використанням цих методів навчання сприяють організації особистісно-орієнтованого навчання. Під час організації таких занять професійна позиція викладача полягає в знанні та поважному ставленню до будь-якого висловлювання слухачів з обговорюваної теми. Саме у цих умовах слухачі прагнуть бути "почутими", висловлюються з теми, що вивчається, пропонують, не боячись помилитися, свої варіанти змістовного обговорення. З цією метою у нашому інституті застосовуються різноманітні прийоми та способи активізації як лекційних, так і семінарських та практичних видів занять.

У педагогічній літературі вони, на жаль, не знайшли достатнього обґрунтування, але вони широко застосовуються у процесі перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців пенітенціарних установ.

Прийоми та способи активізації лекцій

Сучасна дидактична думка й особливості аудиторії слухачів вимагають збагачення класичної лекції нетрадиційними прийомами та способами, тому що вона спрямована на інформування фахівців пенітенціарної системи теоретичними знаннями, надання їм цих знань шляхом монологічної форми спілкування. Лекція, яка відповідає сучасним дидактичним і виховним вимогам, повинна: 1) формувати у слухачів подвійний інтерес до професії та прагнення до навчально-пізнавальної діяльності; 2) дати систематизовані основи професійних знань; 3) допомогти обміну знаннями, досвідом та почуттями; 4) сприяти формуванню особистості фахівця. Це можливо шляхом використання певних прийомів та способів активізації класичних лекцій.

Певні лекції, особливо з працівниками пенітенціарної системи, мають виключно проблемний характер. Такі лекції сприяють досягненню певних цілей: опанування фахівцями теоретичних знань; розвиток абстрактного мислення; формування навчально-пізнавальної діяльності та взагалі - мотивації професійної діяльності.

Досягнення цих цілей забезпечується спільною роботою викладача й аудиторії. Основна задача викладача - це не стільки переказ готової інформації для засвоєння, скільки в залученні слухачів до професійних знань, у намаганні самотійно чи разом з викладачем-педагогом розв'язати навчальні проблеми, у продовженні формувань практичних навичок та вмінь наукового пошуку. Це розвиває і формує мислення слухачів, бо у співпраці з педагогом вони "відкривають" для себе нові знання, опановують теоретичні особливості професійної діяльності.

Безумовно, лекція стає проблемною тільки у тому разі, коли вона має певні інтелектуальні складності, тобто коли в ній реалізується принцип проблемності, який формується під час добору і дидактичної обробки навчального матеріалу лекції, і також, безпосередньо на лекції. Ці напрямки реалізуються шляхом розробки системи навчальних проблем, тобто пізнавальних задач, які відбивають основний зміст лекції і компонування лекції як діалогічного спілкування викладача із слухачами, предметом якого є навчальний матеріал, що вивчається.

Проблемність лекції досягається послідовним створенням проблемної ситуації, навчальної проблеми - пізнавальної задачі, яка містить деякі протиріччя, і відповідь на неї вимагає додаткового запитання.

Такі лекції мають діалоговий характер: поінформованості соціальних працівників з проблеми, що вивчається, актуалізації їх знань, які необхідні для розуміння проблеми, та визначення ступеня їх готовності до прийняття матеріалу лекції. Вони адресуються до всієї аудиторії. Слухачі відповідають з місця. З метою заощадження часу запитання формуються так, щоб можна було на них дати однозначну відповідь. З урахуванням змісту відповідей викладач будує свої подальші розміркування, характер лекції.

Також існують й інші різновиди лекції, під час проведення яких застосовуються прийоми та способи активізації навчально-пізнавальної діяльності соціальних

працівників. Це лекція - аналіз конкретної ситуації, лекція-консультація, лекція-прес-конференція, лекція удвох тощо.

Похідним від зовнішнього діалогу є внутрішній, який розвивається у слухачів тільки за наявності у них навичок та вмінь живого мовного спілкування. Через це лекції повинні доповнюватися системою семінарів, аналізу конкретної ситуації, ділових ігор, самостійної роботи тощо.

Семінарські (практичні) заняття.

Семінари як традиційна форма навчання використовуються від стародавніх часів до сучасності. У навчанні слухачів вони мають переважно практичний характер, що створює сприятливі умови для їх застосування з метою розвитку професіоналізму та творчого використання знань у навчальних умовах. Уникненню традиційного і шаблонного проведення семінарів сприяють дискусія, групове дослідження, взаємо навчання, окремі елементи мозкової атаки, круглого столу та інші прийоми й способи його активізації.

Семінар-дискусія організується як процес діалогічного спілкування учасників, під час якого відбувається формування практичного досвіду спільної участі в обговоренні та розв'язанні теоретичних проблем, теоретико-практичного мислення фахівця.

Особливістю такого семінару є забезпечення можливості рівноправної, зацікавленої та активної участі слухачів в аналізі теоретичних положень, вірогідних рішень в оцінці їх правильності та обґрунтованості. Дискусія створює специфічне психологічне тло, яке виникає під час спілкування різноінформованих партнерів - членів навчальної групи та викладачем. Це розвиває творчі інтелектуальні здібності слухачів, різко знижує бар'єри спілкування.

Дискусійний семінар формує у слухачів уміння стисло і точно викладати свої думки під час виступів, активно відстоювати свої погляди, аргументувати зовнішній (діалог між педагогом і фахівцем пенітенціарної системи); внутрішній (самостійне мислення, обміркування соціальним працівником навчальної програми).

У більшості випадків зовнішні діалоги можуть переходити у лекцію-дискусію, яка передбачає активний обмін думками в інтервалах між логічними розділами лекції. Це поживляє навчально-пізнавальний процес, активізує пізнавальну діяльність слухачів, надає можливість викладачеві керувати колективною думкою групи.

Для виникнення діалогу викладач має виконати ряд вимог:

- вступати в контакт із слухачами не як особа, яка все знає, а як співрозмовник, бажаючий обмінятися своїми думками щодо проблеми лекції, власним баченням шляхів розв'язання цієї навчальної проблеми;

- не тільки визнавати право слухача на власний погляд на цю проблему, але і бути зацікавленим у цьому;

- надавати можливість слухачам ознайомитися з різними поглядами щодо навчальної проблеми, показувати їм генезис її розвитку і обґрунтовувати правильний шлях і розв'язання;

- істинність нових знань доводити не силою власного чи іншого авторитету, а шляхом обґрунтованих обміркувань і логічних обґрунтувань;

- робити слухачів активними співучасниками спільного наукового пошуку розв'язання цієї проблеми;

- шанобливо ставитися до своїх слухачів та особливо до їх думок, створювати атмосферу співробітництва, невимушеності, відкритості, демократизму;

- стимулювати слухачів до самостійно пошуку відповідей на навчально-пізнавальну задачу під час лекції і згодом - самостійної роботи.

Виконання цих умов, безперечно, сприяє виникненню змістового діалогу під час лекції.

Лекція-діалог з аудиторією або лекція-бесіда - найбільш поширена і відносно проста форма активного залучення слухачів до пізнавального процесу. Вона передбачає

безпосередній контакт викладача з аудиторією, який дозволяє зосередити увагу слухачів на найбільш важливих проблемах теми, яка вивчається, визначити зміст і темп викладання навчального матеріалу з урахуванням рівня освіти слухачів.

Участь слухачів у лекції-бесіді можна забезпечити різними прийомами. Наприклад, запитаннями до аудиторії (спантелічений), які мають носити інформаційний характер, тобто повинні мати спрямовані на з'ясування думок і рівнів заперечувати, спростовувати хибну позицію опонента. Характер обговорення проблем теми "захоплює" її учасників, дозволяє їм краще розкритися, забезпечує творче співробітництво з колегами по роботі та викладачем.

Рекомендується спочатку застосовувати прості форми дискусії, а згодом - більш методично і змістовно складні. Найпростішою формою дискусії є обговорення протягом короткого часу певної проблеми в кількоособових групах, а потім аналіз результатів цих обговорень у складі всієї групи.

Другим варіантом є такий, коли спочатку слухачі індивідуально протягом 5 хвилин вивчають проблему і готують кілька запитань щодо її змісту. Після цього результати обговорень у цих малих підгрупах аналізуються шляхом загально групової дискусії.

Поштовхом для початку такої дискусії також можуть бути певні повідомлення фахівця пенітенціарної установи або викладача. Іноді таким поштовхом можуть служити окремі елементи мозкової атаки або ділової гри. У першому випадку слухачі намагаються висунути якомога більше ідей, не критикуючи їх, а потім виокремлюють найбільш змістовні, які обговорюють, оцінюють можливості їх доведення або спростування. У другому випадку семінар-дискусія проводиться шляхом виконання слухачами певних ролей.

Високої педагогічної майстерності потребує від викладача керування цим семінаром, а особливо - відкриття та проведення дискусії. У зв'язку з цим, він повинен володіти певною сукупністю методичних прийомів для її проведення. Наприклад, це може бути "спровокована" дискусія, яка проходить за допомогою стислих виступів окремих слухачів. Викладач повинен мати певний запас запитань, які можна додатково ставити на обговорення, щоб не давати дискусії згаснути. При цьому він має намагатись за допомогою цих запитань і певної емоційної поведінки забезпечити широку й активну участь у ній усіх учасників навчальної групи; не випускати з поля зору хибні судження слухачів щодо предмета дискусії та залучити слухачів до їх обговорювання і знаходження правильної відповіді, слідкувати за тим, щоб предметом аналізу було певне судження, а не сам слухач, який його висунув, порівнювати різні погляди та залучати слухачів до їх активного і всебічного аналізу тощо. Лише по закінченню дискусійного семінару викладач має зробити загальні висновки, проаналізувати та узагальнити результати колективного обговорення, підвести слухачів до конструктивного висновку, який має теоретичне і практичне значення, оцінити внесок кожного слухача в перебіг семінару і розв'язати проблеми дискусії, поставити задачі на самостійне вивчення.

Суттєву методичну цінність у перепідготовці фахівців пенітенціарних установ має сократична бесіда: "...метод навчання, який полягає у тому, що слухачам ставляться навідні запитання, відповідаючи на які слухач поступово переконається в хибності й недосконалої раніше висловлених ним положень" [6].

Цей метод дозволяє виявити певні "прогалини" в знаннях слухачів, підвищує інтерес до соціально-професійної діяльності чи певної дисципліни, сприяє активному опануванню знань, формує навички творчого мислення і самостійної роботи, розвиває критичне мислення та уміння аргументовано відстоювати власну думку, озброює ефективними способами ведення полеміки. Різновидом сократичної бесіди є евристична, яка здійснюється шляхом постановки викладачем певних запитань у чіткій логічній послідовності. Реалізація методу передбачає ґрунтовну попередню підготовку слухачів до заняття. Але викладач так формує запитання, що слухачі повинні давати не готові відповіді, а аналізувати певні факти й явища та одночасно формулювати власний погляд.

Викладач, критично оцінює відповіді слухачів, вміло спрямовує перебіг бесід у потрібне русло, заохочує слухачів до активної участі та нестандартного ставлення до проблеми, розвиває навички дослідницької діяльності. Отже, основна мета сократичної бесіди - це розвиток творчого мислення фахівців.

Також існують окремі прийоми активізації навчально-пізнавальної діяльності слухачів під час лекційних та семінарських (практичних) занять. Знаходять застосування такі прийоми "побіжне обговорення", "знайти опонента", гумористичний початок, широка орієнтація у проблемі, використання опорного конспекту, семінар "чиста сторінка" тощо.

Специфіка навчання слухачів

Слухачі вчать, щоб "знати як діяти". Вони намагаються використовувати свої знання в професійному досвіді, тобто вимагають практичності й актуалізації цих знань.

Наші слухачі - "нетрадиційні", бо мають певний, часто дуже багатий соціальний досвід. У них сформовані погляди, система цінностей, відношення і погляди з приводу напряму спеціальності й дисциплін, які вивчаються. І саме їх навчання потребує використання активних форм та методів навчання, бо саме завдяки їм розвивається й уміння спілкуватися між собою. Широко використовуються ролеві ігри, за допомогою яких розширюється досвід учасників тренінгу завдяки представленню їм ситуації, в якій пропонується прийняти позицію (роль) будь-кого з учасників, а потім відпрацювати спосіб, який допоможе привести цю ситуацію до успішного завершення.

Безумовно, вибір конкретного методу активізації навчально-пізнавальної діяльності слухачів і методики його проведення має здійснюватися на основі чіткого визначення дидактичних та виховних цілей заняття, характеру навчальних проблем, які вивчаються, рівня підготовленості контингенту, педагогічної майстерності навчально-матеріальної бази, психолого-педагогічної обґрунтованості доцільності власне цих методів та форм для даного заняття тощо.

Дуже часто у нашому інституті проводяться практичні заняття з обміну досвідом слухачами, які працюють в структурних підрозділах пенітенціарної сфери з використанням активних форм та методів навчання.

Розглянемо форми організації таких занять [7].

Таблиця 1

Різновиди форм організації практичних занять з обміну досвідом

	Круглий стіл	Мала група	Дискусія
Призначення методу	Заключається в обміні різних думок, точок зору на проблему чи проблему та створення "ґрунту" для змін по відношення до предмету чи проблеми.	Заключається в обміні думок, точок зору та формуванню єдиної точки зору з предмету чи проблеми які розглядаються.	Заключається в одержанні аргументованих точок зору на заданий предмет чи проблему, вияв всіх полюсів проблеми.
Склад учасників	Ефективний при кількості від 10 до 25 учасників. Можливо участь до 50 слухачів.	Мала група ефективна при кількості учасників від 3 до 8.	У дискусії можуть приймати участь від 10 до 100 учасників. Рекомендована кількість учасників -15 -30.
Правила	Прийняти активну участь. Виказувати особисті думки, точки зору. Говорити від свого імені. Говорити по одному, не перебиваючи. Уважно слухати кожного. Дотримуватися порядку і регламенту. Заборона на	Виказувати думки, розвивати ідею. Говорити по одному, не перебиваючи. Уважно слухати кожного. Дотримуватися регламенту. Фіксувати виказування учасників. Не голосувати. Досягти	Говорити по одному, не перебиваючи. Уважно слухати кожного. Дотримуватися порядку і регламенту. Аргументувати виказування. Критикувати думки, точки зору, але не

	критику.	консенсусу.	особистість. Критикуючи, пропонувати альтернативи. Повторювати виказування опонента.
Роль ведучого (викладача, педагога)	Полегшення (фасилітування) процедури, формування стилю питань, спостереження за дотриманням правил та встановлення порядку роботи, інколи – фіксація думок, позицій, точок зору – на дошці.	Полегшення процедури, постановка задач, поділ на групи, організація фіксації результатів, підтримка динаміки в групі.	Формування процедури (модерація), складання переліку основних та навідних питань, спостереження за правилами, нейтралізація негативних емоцій, направленість на результат.

Обґрунтоване використання усіх цих форм і методів навчання сприяє реалізації мети освіти в українському суспільстві, яка визначена Законом України "Про освіту": "Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання громадян, здатних до свідомого суспільного вибору..." [3].

Література:

1. Державна національна програма "Освіта" (Україна ХХІ ст.) К.: Райдуга, 1994.
2. Кремень В.Г. Сучасна освіта в контексті реформування // Учитель. 1999, № 11-12.
3. Закон України "Про освіту" // Голос України: 1996, № 77.
4. Підкасистый П.И., Горячев Б.В. Процесс обучения в условиях демократизации и гуманизации высшей школы. М.: 1991.
5. Асмолов А.Г. Мир образования. Культурно-историческая психология и конструирование миров. Москва, Воронеж, 2003.
6. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997.
7. Програма АВА / СЕЕЛІ із розвитку організацій в країнах СНД.

УДК 37.036+615.851: [378]–057.874–057.875

Федій О.А.

ЕСТЕТОТЕРАПЕВТИЧНІ ЗАСАДИ ТВОРЧОГО ВИЯВУ СУБ'ЄКТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ

У даній статті розглядаються основні засади розвитку активної творчої позиції учителя та учня у світлі гуманістичних ідей естетотерапевтичної особистісно зорієнтованої педагогічної парадигми.

Виявлення та розвиток креативного потенціалу особистості стає основою багатьох сфер професійної діяльності сучасної людини, ознакою її ефективності, конкурентоспроможності та перспективності. Соціальне замовлення на дослідження механізмів та засобів розвитку творчого потенціалу обумовлює особливу актуальність проблеми креативності. Все більш очевидною й зрозумілою стає закономірність: творчість, гармонія, самість - це природна норма (а не виняток для обраних!) у формуванні людського "Я". Тому цілі та зміст освіти, методи і засоби навчання, організаційні форми навчальної діяльності студентів, її індивідуалізація та диференціація